

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. директора навчально-наукового
інституту соціології та
медіакомунікацій

В'ячеслав НІКУЛІН

29 серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Європейські студії»

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ третій (освітньо-науковий) _____
галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки _____
спеціальність _____ 054 – Соціологія _____
освітньо-наукова програма _____ «Соціологія» _____
спеціалізація _____
вид дисципліни _____ за вибором _____
інститут _____ Навчально-науковий інститут соціології та медіакомунікацій _____

2025/2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою соціологічного факультету

29 серпня 2025 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Філіпова Ольга Аркадіївна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології соціологічного факультету

Протокол від 27 червня 2025 року № 20

В.о. завідувачки кафедри соціології
соціологічного факультету

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми «Соціологія»

Гарант освітньо-наукової
програми «Соціологія»

Віль БАКІРОВ

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол від 28 серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії
соціологічного факультету

Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «*Європейські студії*» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії спеціальності 054 – Соціологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичне осмислення політичних, економічних та соціокультурних аспектів Євроінтеграції.

Міждисциплінарні зв'язки: історія, право, політологія, соціологія глобалізації, сучасні соціологічні теорії.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1 Мета: поставити перед аспірантами дискусійні питання щодо процесів інтеграції Європейської спільноти; розкрити ідеї, що керують розвитком Європейського Союзу (ЄС), інституційним дизайном та головними політиками ЄС; проаналізувати особливості соціокультурних процесів європейської інтеграції та обговорити можливі шляхи вирішення проблем в функціонуванні ЄС.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Нормативно-інституційні засади функціонування Європейського Союзу.
2. Політико-інституційна система ЄС.
3. Теоретичне осмислення євроінтеграційних процесів.
4. Соціокультурні виміри європейської інтеграції: кордони, ідентичності, пам'ять.

Курс знайомить з етапами становлення Європейського Союзу, включаючи аналіз зовнішніх чинників і внутрішніх змін як факторів розвитку інтеграційних процесів у Європі, висвітлює структурні характеристики і повноваження інституцій Європейського Союзу і нормативно-процедурне забезпечення функціонування політичної системи ЄС. Аспіранти повинні навчитися самостійно аналізувати внутрішні й зовнішньополітичні практики Євросоюзу, моделювати сценарії розвитку інтеграційних процесів у Євросоюзі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Завдання:

- обговорення з аспірантами історії європейської інтеграції та теоретичних підходів, які аналізують та моделюють майбутнє Європейської спільноти;
- систематизація знання аспірантів щодо передумов та ідей Євроінтеграції, інституційного дизайну та головних політик ЄС;
- розкриття багатоаспектності соціокультурних процесів європейської інтеграції, фокусуючись на осмисленні проблем ідентичності, пам'яті, кордонів;
- визначення потенціалу міждисциплінарного підходу до аналізу соціокультурних процесів;
- окреслення проблем функціонування ЄС та можливих шляхів їх вирішення;
- обговорення перспектив інтеграції України в Європейський простір.

1.3. Кількість кредитів - 4

1.4. Загальна кількість годин

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **120** годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	
Семестр	
4-й	
Лекції	
6 год.	
Практичні, семінарські заняття	
18 год.	
Лабораторні заняття	
Самостійна робота	
96 год.	
Індивідуальні завдання	
2 контрольні роботи	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК01. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, глибоке розуміння англомовних наукових текстів за напрямом досліджень.

СК02. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, глибоке розуміння англомовних наукових текстів за напрямом досліджень.

СК03. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності.

СК04. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у вищій освіті.

СК05. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері соціології, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

СК08. Здатність ефективно діяти у просторах вітчизняної та зарубіжної наукової періодики (підготовка рукописів, обирання оптимальних журнальних редакцій, вибір стратегій публікації тощо).

СК10. Здатність визначати, рефлексувати та описувати власні методологічні принципи та методи соціологічного дослідження в залежності від об'єкту і

предмету, використовуючи можливості міждисциплінарних підходів та суміжних дисциплін (філософія, історія тощо).

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

РН02. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми соціології державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних міжнародних наукових виданнях.

РН04. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу соціальних досліджень, наявні соціологічні дані.

РН05. Планувати і виконувати прикладні та/або теоретичні дослідження з соціології та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН06. Критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН07. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи.

РН09. Глибоко розуміти загальні принципи та методи соціально-поведінкових наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері соціології та у викладацькій практиці.

РН10. Вміти планувати та рефлексувати свій оригінальний вклад на основі власного дослідження, співвідносити його з вже наявними результатами, бачити обмеження вже проведеного та перспективи подальшого дослідження, що фундується на отриманому вкладі.

РН11. Ефективно комунікувати в різних комунікативних просторах; зберігати толерацію та коректно захищати свою позицію; розробляти алгоритми наукової аргументації, ведення наукових дискусій.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні

знати:

- особливості міждисциплінарного підходу до аналізу соціокультурних процесів європейської інтеграції;
- теоретичні підходи щодо аналізу процесів євроінтеграції та головні дискусії, що точаться навколо моделювання майбутнього ЄС;
- передумови та історію розвитку Європейського Союзу;
- головні інститути ЄС, їхні функції, повноваження та механізми взаємодії у рамках загальної інституціональної системи;
- головних акторів політичного, економічного та соціокультурного поля ЄС;

- головні політики ЄС, проблеми їхнього функціонування та шляхи подолання цих проблем;
- базовий категоріальний апарат аналізу соціокультурних процесів;
- можливості емпіричних досліджень євроінтеграційних процесів.

вміти:

- аналізувати політичні, економічні, соціальні та інші процеси, що відбуваються в Європейському Союзі;
- знаходити відповідь на дискусійні питання щодо тих чи інших аспектів функціонування політик Європейського Союзу, спираючись на знання про історичну динаміку, інституційний дизайн та зовнішньо – та внутрішньо політичні наміри держав, які його утворюють;
- застосовувати основні поняття та категорії міждисциплінарного підходу до аналізу соціокультурних процесів європейської інтеграції;
- аналізувати соціокультурні процеси європейської інтеграції на макро-, мезо- та мікрорівні;
- вміти розробляти програму соціологічного дослідження процесів євроінтеграції та різних аспектів функціонування ЄС.

1.8. Пререквізити: «Соціологія XXI століття».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1.

Нормативно-інституційні засади функціонування Європейського Союзу

Тема 1. Етапи становлення та сучасний стан ЄС.

Еволюція інтеграційних процесів в Європі після Другої світової війни. Становлення спільного європейського економічного простору. Політичне проектування Європи: від Маастрихту (1992) до Лісабону (2007). ЄС-28: проблеми інституційного перетворення Євроспільноти. ЄС після Брекзиту, перемовини з Британією та поява партій, що агітують за -exit в інших країнах.

ЄС в умовах пандемії: пандемія як перевірка інституціональних структур ЄС на міцність. Євроінтеграційні перспективи України.

Розділ 2. Політико-інституційна система ЄС

Тема 2. Інституції Євросоюзу.

Повноваження та особливий статус Європейської Ради. Склад та організація роботи Ради ЄС. Головування в ЄС: принципи ротації держав-членів. Склад, функції та повноваження Європейського Парламенту. Політичні партії Європейського Союзу: принципи формування і вплив на політичній арені ЄС.

Транснаціональні вибори в Європарламент. Принципи та організація виборчих процедур до Європарламенту. Повноваження і статус євродепутатів.

Принципи функціонування Європейської Комісії. Структура та компетенції Суду Європейського Союзу. Прерогативи Рахункової Палати. Дорадчі органи Євросоюзу: Соціально-економічний комітет і Комітет Регіонів.

Європейські Агентства – горизонтальний формат управління у системі ЄС.

Тема 3. Фінансова система ЄС.

Фінансові установи. Роль Європейського інвестиційного і Європейського центрального банків у здійсненні економічної та монетарної політики ЄС. Ухвалення бюджету ЄС. Дискусійні питання щодо формування бюджету ЄС на 2021-2027 рр.

Тема 4. Ухвалення рішень в Євросоюзі

Ухвалення рішень в Європейському Союзі. Моделі ухвалення рішень в ЄС. Механізм Європейської громадянської ініціативи. Проблеми «дефіциту демократії» в Європейському Союзі.

Тема 5. Спільні політики ЄС.

Спільні політики в сфері безпеки, захисту прав громадян, захисту природного середовища, торгівлі, сільського господарства, рибальства, транспорту, енергетики, науки та технологій, освіти тощо. Зовнішня політика ЄС. Політика допомоги розвитку. Перспективи поглиблення та проблеми розвитку спільних політик. Проблема безробіття в країнах ЄС.

Розділ 3. Теоретичне осмислення євроінтеграційних процесів

Тема 6. Теоретичні підходи до аналізу євроінтеграційних процесів

Базові теорії євроінтеграції: федералістський (А. Брюгман, А. Марк, Е. Муньє, Р. Арон, А. Спінелла, Ж. Моне), функціональний (Г. Брейсфорд, Д. Мітрані) /неофункціональний (Е. Хаас), та міждержавний (С. Хоффман, Е. Моравчик) підходи до Євроінтеграції. ЄС як “інтернаціоналізація держави” (Алброу). Ідея “нового середньовіччя” або “арештований федералізм” (Андерсон). Європа як множинність агентів, що включені в процес керування (Дін, Роуз). Концептуальні основи підходів «первинного поглиблення» (Р. Алібоні, Д. Бонвічіні, Т. Ваахторанта, В. Уессельс), «первинного розширення» (Х. Арнольд, Е. Ремакль) та транзакціоналізму (К. Дойч). Європа “різних швидкостей” та Європа “змінних геометрій”. Ідея Європейської уніфікації та її критика. Історичний інституціоналізм, соціологічний інституціоналізм та інституціоналізм раціонального вибору про Європейську інтеграцію. Соціальний конструктивізм (Д. Чекел, Т. Рісс-Каппен) та конструкт Європи. Концепція багаторівневого управління.

Моделі динаміки росту ЄС, політика розширення та її перспективи. Моделі динаміки росту ЄС (Аппадурі, Аксфорд, Хагінс, Беррі, Кастельс, Алброу). Модель часткового членства, модель «гнучкої Європи», модель «Європа ядра», модель «Європа концентричних кіл», модель «багатошвидкісної Європи», ЄС як космополітична демократія (Хелд, Арчибуджі) чи змагальна демократія (Муфф)? Концепція «перетікання» та типи «перетікання» в неофункціоналізмі. Політика розширення ЄС. Політика сусідства. Угода про Асоціацію України/ЄС. Договір про безвізовий режим.

Тема 7. Суб'єкти політичного поля ЄС. Розвиток громадянського суспільства ЄС

Ідея “Європейської моделі суспільства”. Держави-члени ЄС, держави, що не входять до ЄС та держави-кандидати на вступ в ЄС. Політичні партії, НДО, групи інтересу, масові рухи, мережеві структури, регіони тощо. Проблема колективної дії, соціальної інтеграції. Канали впливу на інститути ЄС. Політика створення спільної загальноєвропейської ідентичності. Роль індивіда у Європейському суспільному просторі. Проблеми в створенні «Європейського полісу». Питання міграції, соціального виключення, нерівності, соціальної допомоги тощо. Проблеми «дефіциту демократії», націоналізму, «дезорганізованого капіталізму» тощо.

Розділ 4. Соціокультурні виміри європейської інтеграції: кордони, ідентичності, пам'ять

Тема 8. Політика кордонів

Кордони як політичні маркери суверенітету та багатогранні соціальні інститути. Основні принципи політики кордонів ЄС. Кордони як продукти

конструювання інституційних і дискурсивних практик, як «соціальні структури, які постійно і комунікативно відтворюються».

Концептуальні зміни у вивченні державних кордонів; їхній зв'язок із соціальними, економічними та геополітичними трансформаціями. Зміни у сучасних концептуалізаціях кордонів: «постнаціональні», «постколоніальні», «посткомуністичні» і «постмодерністські» підходи до осмислення кордонів. Розмаїтість сучасних досліджень кордонів (макро-, мезо- та мікрорівні.)

Тема 9. Політики ідентичності

Поняття «політика ідентичності». Умови виникнення політики ідентичності. Ліберальна демократія як основа виникнення політик ідентичностей. «Основне питання» політик ідентичностей. Лібералізм: переваги та недоліки.

Політики ідентичностей та боротьба за ідентичності. Політика ідентичностей як «примус». Політика ідентичностей як «визнання». Об'єкти, суб'єкти та актори політик ідентичностей. Прояв різних ідентичностей в сучасній Європі. Політики ідентичності як умови формування солідарностей. Нові виклики політиці ідентичностей: критика з боку «лівих», постструктуралістів.

«Європейська ідентичність» як теоретичний концепт, політичні та соціальні практики.

Тема 10. Політики пам'яті

Основні дослідницькі концепти: «пам'ять», «забуття», «минуле», «історія», «історичне знання». Поняття «соціальне (ре)конструювання минулого». Політика пам'яті: виникнення, методи, інститути.

Винахід традицій. Зміна традиційного ставлення до минулого («торжество пам'яті», П. Нора). Парадигма меморіалізації. Глобалізація пам'яті. Пам'ять і групова ідентичність.

«Подолання минулого» в Німеччині в другій половині ХХ ст. Європейські суспільства: політика пам'яті як фактор, що об'єднує та роз'єднує.

Соціологічна концепція минулого Дж. Міда. Соціологічний аналіз повсякденних уявлень про минуле. Суспільства як тип зв'язку майбутнього із минулим.

Антагоністична, космополітична та агоністична моделі політики пам'яті.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Нормативно-інституційні засади функціонування Європейського Союзу												
<i>Тема 1. Етапи становлення та сучасний стан ЄС.</i>	12	2				10						
Разом за розділом 1	12	2				10						
Розділ 2. Політико-інституційна система ЄС												
<i>Тема 2. Інституції Євросоюзу</i>	12		2			10						
<i>Тема 3. Фінансова система ЄС</i>	6					6						
<i>Тема 4. Ухвалення рішень в Євросоюзі</i>	8		2			6						
<i>Тема 5. Спільні політики ЄС.</i>	14	2	2			10						
Разом за розділом 2	40	2	6			32						
Розділ 3. Теоретичне осмислення євроінтеграційних процесів												
<i>Тема 6. Теоретичні підходи до аналізу євроінтеграційних процесів</i>	16		4			12						
<i>Тема 7. Суб'єкти політичного поля ЄС. Розвиток громадянського суспільства ЄС.</i>	12		2			10						
Разом за розділом 3	28		6			22						
Розділ 4. Соціокультурні виміри європейської інтеграції: кордони, ідентичності, пам'ять												
<i>Тема 8. Політика кордонів</i>	16	1	3			12						
<i>Тема 9. Політики ідентичності</i>	12	0,5	1,5			10						
<i>Тема 10. Політики пам'яті</i>	12	0,5	1,5			10						
Разом за розділом 1	40	2	6			32						
Усього годин	120	6	18			96						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Політико-інституційна система ЄС. Повноваження та особливий статус Європейської Ради. Склад та організація роботи Ради ЄС. Головування в ЄС: принципи ротації держав-членів. Склад, функції та повноваження Європейського Парламенту. Політичні партії Європейського Союзу: принципи формування і вплив на політичній арені ЄС. Транснаціональні вибори в Європарламент. Принципи та організація виборчих процедур до Європарламенту.	2
2	Ухвалення рішень в Європейському Союзі. Моделі ухвалення рішень в ЄС. Механізм Європейської громадянської ініціативи. Проблеми «дефіциту демократії» в Європейському Союзі.	2
3	Спільні політики ЄС як предмет міждержавних торгів. Дослідження проблем міграції, безробіття, соціального виключення, нерівності, соціальної допомоги тощо у Європейському Союзі.	2
4	Соціологічний аналіз транснаціональних процесів у сучасній Європі. Федералістський, функціональний/неофункціональний та міждержавний підходи до аналізу євроінтеграційних процесів. Сучасні теоретичні школи. Дискусії між послідовниками розширення ЄС та представниками інституціонального ідеалізму.	4
5	Суб'єкти політичного поля ЄС. Держави-члени, держави-не члени, держави кандидати на вступ до ЄС. Політичні партії, НДО, зацікавлені групи, масові рухи, мережеві структури тощо.	2
6	Кордони як політичні маркери суверенітету та багатогранні соціальні інститути.	3
7	Політики ідентичностей та боротьба за ідентичності. «Європейська ідентичність» як теоретичний концепт, політичні та соціальні практики.	1,5
8	Політика пам'яті: виникнення, методи, інститути. Основні дослідницькі концепти. Поняття «соціальне (ре)конструювання минулого». Винахід традицій. Зміна традиційного ставлення до минулого Парадигма меморіалізації. Глобалізація пам'яті. Пам'ять і групова ідентичність.	1,5
	Усього	18

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Парадигма «глобалізації, що включає» («inclusive globalization») (Robertson, Albrow, Castells). <i>(доповідь)</i>	8
2	П'яте розширення ЄС. Сучасні напрямки розширення ЄС. <i>(доповідь)</i>	8
3	Механізми багаторівневого керування в ЄС. <i>(доповідь)</i>	8
4	Ідея нового середньовіччя або «арештованого федералізму» (Anderson). <i>(доповідь)</i>	8
5	Ідея Європейської уніфікації та її критика. <i>(доповідь)</i>	8
6	Політика створення загальноєвропейської ідентичності та проблема націоналізму. (Laffan, Giorgi, Siedentop, Moravcsik). <i>(доповідь)</i>	8
7	Проблема колективної дії та соціальної інтеграції. Роль індивіда у Європейському просторі. <i>(доповідь)</i>	8
8	ЄС як космополітична демократія (Held, Archibugi) чи антагоністична демократія (Mouffe)? <i>(доповідь)</i>	8
9	Винахід традицій. Зміна традиційного ставлення до минулого («торжество пам'яті», П. Нора). <i>доповідь)</i>	8
10	Європейські суспільства: політика пам'яті як фактор, що об'єднує та роз'єднує. <i>(доповідь)</i>	8
11	Європейська політика Добросусідства <i>(доповідь)</i>	8
12	Місце України в загальноєвропейському просторі. <i>(доповідь)</i>	8
	Разом	96

6. Види навчальної діяльності (змішане навчання)

Змішане навчання планується за допомогою відеоконференції Zoom та системи Moodle.

Лекції						
	Класифікація	Попередня підготовка	Подача нової інформації	Тренування	Зворотній зв'язок	
Розділ 1. Нормативно-інституційні засади функціонування Європейського Союзу						
Тема 1. Етапи становлення та сучасний стан ЄС.	Оглядова	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	<ul style="list-style-type: none"> • Тексти; • Відеоконференція 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання для самоперевірки; • Пошук відповідей на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Запитання; • Обговорення навчального матеріалу 	
Розділ 2. Політико-інституційна система ЄС						
Тема 5. Спільні політики ЄС.	Оглядова	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	<ul style="list-style-type: none"> • Тексти; • відеоконференція 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання для самоперевірки; • Робота кейсами; • Пошук відповідей на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Запитання; • Обговорення навчального матеріалу 	
Розділ 4. Соціокультурні виміри європейської інтеграції: кордони, ідентичності, пам'ять						
Тема 8. Політика кордонів	Оглядова	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	<ul style="list-style-type: none"> • Тексти; • відеоконференція 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання для самоперевірки; • Пошук відповідей на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Запитання; • Обговорення навчального матеріалу 	
Тема 9. Політики ідентичності	Оглядова	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	<ul style="list-style-type: none"> • Тексти; • відеоконференція 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання для самоперевірки; • Пошук відповідей на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Запитання; • Обговорення навчального матеріалу 	
Тема 10. Політики пам'яті	Оглядова	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	<ul style="list-style-type: none"> • Тексти; • Відеоконференція 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання для самоперевірки; • Пошук відповідей на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Запитання; • Обговорення навчального матеріалу 	
Семінари						
	Вид навчальної діяльності	Попередня підготовка	Виконання практичного завдання	Оцінювання	Рефлексія	Зворотній зв'язок
Розділ 2. Політико-інституційна система ЄС						
Тема 2. Інституції Євросоюзу	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> • Діалог, групове обговорення • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача
Тема 4. Ухвалення рішень в Євросоюзі	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> • Діалог, групове обговорення; • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача

Тема 5. Спільні політики ЄС.	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання Письмова контрольна робота 	<ul style="list-style-type: none"> • Діалог, групове обговорення; • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача
Розділ 3. Теоретичне осмислення євроінтеграційних процесів						
Тема 6. Теоретичні підходи до аналізу євроінтеграційних процесів	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> • Діалог, групове обговорення; • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача
Тема 7. Суб'єкти політичного поля ЄС. Розвиток громадянського суспільства ЄС.	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> • Діалог, групове обговорення; • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача
Розділ 4. Соціокультурні виміри європейської інтеграції: кордони, ідентичності, пам'ять						
Тема 8. Політика кордонів	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> Діалог, групове обговорення • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача
Тема 9. Політики ідентичності	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> Діалог, групове обговорення • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача
Тема 10. Політики пам'яті	Діяльність в аудиторії	Опитування	Завдання, що виконуються під час семінарських занять	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування; • виконання практичного завдання 	<ul style="list-style-type: none"> Діалог, групове обговорення • короткі усні відповіді на питання 	<ul style="list-style-type: none"> • Групові консультації; • коментарі під час заняття від викладача

7. Індивідуальні завдання не передбачено навчальним планом

8. Методи контролю

Робота на семінарських заняттях, презентація доповідей за обраною темою, контрольні роботи (2), залік. Підсумковий семестровий контроль з курсу здійснюється у системі Moodle.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Контрольні роботи, передбачені навчальним планом (підготовка та презентація дослідницьких проєктів за обраною темою)	Разом	Залікова робота	Сума
Розділ 1	Розділ 2				Розділ 3		Розділ 4						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10				
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	40	60	40	100

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Семінарські заняття передбачають такі види робіт: усна доповідь, участь у дискусії.

Усна доповідь передбачає самостійну позааудиторну підготовку здобувача з певної теми на основі аналізу першоджерел та подальшу презентацію напрацьованого матеріалу під час семінарського заняття.

Участь у дискусії передбачає розвиток аналітичних навичок здобувачів, спрямованих на покращення соціологічної уяви, логічності і критичності мислення. Участь у дискусії відбувається після усних доповідей здобувачів.

Критерії оцінювання роботи на семінарах:

3 бали – послідовний, логічний, обґрунтований виклад матеріалу; вміння вільно формулювати та аргументувати висновки, застосовувати отримані знання до аналізу конкретних соціальних ситуацій.

2 бали – неповний виклад матеріалу; вміння систематизувати й узагальнювати інформацію, але неспроможність її аналізувати й формулювати аргументовані висновки.

1 бал – спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням помилок; невміння систематизувати й узагальнювати інформацію.

Контрольна робота – самостійна робота у вигляді підготовки та презентації дослідницького проєкту за обраною темою, що є аналітичним документом, якій оцінює соціальні, культурні та гуманітарні наслідки певної ініціативи, політики, просторової зміни або культурного продукту. Його мета — надати обґрунтовані висновки та рекомендації, які можуть бути використані органами влади, громадськими організаціями, освітніми й культурними установами, локальними громадами та дослідниками. Проєкт виконується здобувачами в індивідуальному або груповому форматі та передбачає застосування якісних методів дослідження, інтерпретаційних підходів та етичних стандартів соціальних наук.

Критерії оцінювання контрольної роботи (дослідницького проекту):

Компоненти оцінювання:

- Актуальність проблеми
- Коректність методів (якісні методи, сенсорні, візуальні, аналітика простору)
- Глибина аналізу
- Якість рекомендацій (конкретність, застосовність)
- Презентація та дизайн матеріалів

Високий рівень

- Проект комплексний: комбінує різні типи даних.
- Аналітика глибока, рекомендації — чіткі та релевантні.
- Продемонстровано вміння робити експертні висновки та пропонувати рішення для громади/інституції.
- Візуалізації, таблиці, карти, схеми.

Хороший рівень

- Проект логічний, але менш масштабний.
- Рекомендації менш конкретні.
- Дані інтерпретовано не повністю.

Достатній рівень

- Є основна структура, але аналіз поверховий.
- Бракує візуалізацій або вони неінформативні.

Залікова робота. Виконання завдань залікової роботи оцінюється за 40-бальною шкалою, виходячи з таких критеріїв:

35-40 балів – знання програмного матеріалу мають системний характер; повний, правильний, послідовний, логічний виклад матеріалу з відсутністю помилок; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

31-34 бали – знання й розуміння програмного матеріалу в повному обсязі; повний, послідовний, логічний, аргументований виклад матеріалу; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; допущені незначні помилки не впливають в цілому на загальне вирішення завдань.

21-30 балів – знання й розуміння тільки основного програмного матеріалу; спрощений і неповний виклад матеріалу, коли завдання в основному виконані, але здобувач не володіє матеріалом глибоко, його знання мають розрізнений характер; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність її аналізувати та формулювати аргументовані висновки; допущені окремі помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

11-20 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають поверхневий характер; спрощений і непослідовний виклад матеріалу; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність самостійно робити висновки; допущені суттєві помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

0-9 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають неповний характер; спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням суттєвих

помилки; нездатність до систематизації й узагальнення інформації; допущені суттєві помилки, що значною мірою вплинули на загальне вирішення завдань.

Приклади завдань для залікової роботи

Приклад 1

1. Зростання підтримки праворадикальних партій в ЄС.
2. Проблема міграцій в ЄС.

Приклад 2

1. Кордони та ідентичності як продукти конструювання інституційних і дискурсивних практик
2. Європейські суспільства: політика пам'яті як фактор, що об'єднує та роз'єднує.

Забезпечення викладання навчальної дисципліни для змішаної форми навчання (особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили, в тому числі в умовах військового стану)

В умовах військового стану освітній процес в університеті здійснюється виключно дистанційно, а саме:

- дистанційно (за затвердженим розкладом занять) на платформі Zoom проводяться всі лекційні заняття;
- дистанційно на платформі Zoom проводяться практичні (семінарські), індивідуальні заняття та консультації, контроль самостійної роботи;

Підсумковий контроль з курсу здійснюється у системі Moodle.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100		зараховано
70-89		
50-69		
1-49		не зараховано

10. Рекомендована література

Нормативно-правові джерела:

- Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01) : хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. – О. : Фенікс, 2012. – 294 с.
- Хартія основних прав ЄС (The Charter of Fundamental Rights of the EU). URL: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/charter/index_en.htm
- Засновницькі договори ЄС. URL: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/new_founding_treaties.htm#founding
- Charter of Fundamental Rights of the European Union 2000/C 364/01. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
- Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
- European Commission: Rule of Law Framework. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/effectivejustice/rule-law/rule-law-framework_en
- Treaty establishing the European Coal and Steel Community (1951). URL: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/new_founding_treaties.htm#founding
- The Treaty of Rome, officially the Treaty establishing the European Economic Community (1957). URL: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/new_founding_treaties.htm#foundingCommunity (TEEC)
- Treaty establishing the European Atomic Energy Community (1957). URL: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/new_founding_treaties.htm#founding
- Schengen Convention implementing the Schengen Agreement (1985). URL: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:42000A0922\(02\):en:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:42000A0922(02):en:HTML)
- Single European Act (1986). URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11986U/TXT>
- The Maastricht Treaty The Treaty on European Union (TEU) (1992). URL: www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf
- The Copenhagen Criteria (1993). URL: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-93-3_en.htm?locale=en
- The Treaty of Amsterdam (the Treaty of Amsterdam amending the Treaty of the European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts) (1997) URL: www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf
- The Treaty of Nice (Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts) (2001). URL: www.eurotreaties.com/nicetreaty.pdf
- The Draft Treaty establishing a Constitution for Europe (TCE) (2004). URL: european-convention.eu.int/docs/treaty/cv00850.en03.pdf
- The Treaty of Lisbon (2007). URL: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text

Основна література

- Beata Piskorska & Grzegorz Tutak. (2025) The European Union Under the Conditions of the Migration Crises: Consequences for the Evolution of the Identity of the European Union Unia Europejska w warunkach kryzysów migracyjnych. Konsekwencje dla ewolucji tożsamości Unii Europejskiej. *Przegląd Strategiczny*:18, pages 185-198.
- van Kessel, S. (2025). Populism, the far right and EU integration: beyond simple dichotomies. *Journal of European Integration*, 47(1), 127–133. <https://doi.org/10.1080/07036337.2025.2434341>

- Christou, G., Meyer, T., & Fanni, R. (2025). The European union: assessing global leadership through actorness in artificial intelligence. *Journal of European Integration*, 47(3), 383–401. <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2377200>
- Brøgger, T. E. (2025). A ‘Europe of defence’? The establishment of binding commitments and supranational governance in European security and defence. *Journal of European Integration*, 47(3), 403–422. <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2379421>
- Bachleitner, K., & Betts, A. (2025). The EU’s Normative Dissensus on Migration: How National Identities Shaped Responses to the European Refugee Crisis. *Journal of European Integration*, 47(3), 469–484. <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2382184>
- Брензович К.С., Ерфан Є.А Хронологія політико-економічної трансформації Європейського Союзу: загрози та виклики сучасності // «Молодий вчений». - № 2 (29). – 2016.
- Віднянський С.В. Об’єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. – К.: Інститут історії України, 2009. – 376 с.
- Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Д. Вояковський; [пер. з польськ.]. – К. : Ніка-Центр. – 2012. – 320 с.
- Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01): хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. – О. : Фенікс, 2012. – 294 с.
- Лікарчук Д. С. Європейський Союз та Україна: Перспективи та проблеми адаптації // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - Випуск 3 (2019)
- Шевчук Б. Засади функціонування Європейського Союзу// Ефективність державного управління. - Збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 44. - С.21-28
- Council Conclusions on Enlargement and Stabilization and Association Process. [Електронний ресурс] – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf>
- Emerson M., Movchan V. Deepening EU–Ukrainian Relations: What, why and how? [Електронний ресурс] / CEPS Special Report, 23 August 2016. – Режим доступу: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-ukrainian-relations-what-why-and-how>
- Enlargement package: Commission publishes reports on the Western Balkans partners and Turkey. Press release [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3342_en.htm
- Вінникова Н.А. Фракціоналізація ухвалення рішень в Європейському Союзі / Н.А. Вінникова // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2015. – Вип. 1 (9). – Ч. 2. – С.24–34.
- Гайдамака В. О. Соціальна державність: еволюція моделей / В. О. Гайдамака // Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку : зб. наук. ст. за матеріалами III Всеукр. наук. практ. конф. з европ. права, м. Харків, 15 листоп. 2019 р. – Харків, 2019. – С. 24–29.
- Маринів І. І. Боротьба з тероризмом в світлі актів Європейського Союзу та Ради Європи (співвідношення права Європейського Союзу з міжнародним правом) / І. І. Маринів // Сучасні глобалізаційні виклики і міжнародне право : зб. наук. ст. за матеріалами IV Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам’яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 15 листоп. 2018 р. – Харків, 2018. – С. 19–27.
- Петренко Ю. В. Resco та європейська ініціатива з інтервенції: єдина мета та різне бачення ідеї європейської оборони / Ю. В. Петренко // Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку : зб. наук. ст. за матеріалами III Всеукр. наук. практ. конф. з европ. права, м. Харків, 15 листоп. 2019 р. – Харків, 2019. – С. 179–183.
- Проблеми розвитку фінансових інститутів ЄС : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2019. – 159 с. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/scc/10.pdf>

- Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. статей за матеріалами I-ї наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 24 квітн. 2018 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк та ін. – Харків, 2018. – 450 с.
- Булик М.В. Поняття «європейська інтеграція» та «європеїзація» у сучасній науковій думці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istfak-mgu.at.ua/publ/procesi_regionalizaciji_ta_globalizaciji_jak_dominanta_svitovogo_rozvitku/po_njattja_evropejska_integracija_ta_evropeizacija_u_suchasnij_naukovij_dumci/1-1-0-18
- Єврокомісар заявив про перспективи балканських країн вступити в ЄС до 2025 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/world/2355652-evrokomisar-zayaviv-pro-perspektivi-balkanskih-krajin-vstupiti-v-es-do-2025-roku.html>
- Зеленюк К. Нове розширення: хто може поповнити ряди ЄС до 2025 року, і чому в списку немає України [Електронний ресурс] / К. Зеленюк. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/ocherednoe-rasshirenie-kto-mozhet-popolnit-ryady-es-do-2025-goda-i-pochemu-v-etom-spiske-net-ukrainy-1112453.html>
- Леськів С. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства // Теорія держави і права - 2017. - №6. - С. 163-166
- Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с
- Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України : аналітична доповідь [Електронний ресурс] / О.А. Малиновська. – 2014. – Режим доступу : http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/migr_pol-68f1d.pdf.
- Мартинюк В. ЄС: Британія виходить, Балкани заходять [Електронний ресурс] / В. Мартинюк. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://espresso.tv/article/2016/07/15/yes_brytaniya_vykhodyt_balkany_zakhodyat
- Мовчан П. П. Теоретичні підходи щодо формування Європейської ідентичності // Державне управління: удосконалення та розвиток. - № 9. - 2015
- Favell A., Reimer D., Solgaard J. Transnationalism and cosmopolitanism: Europe and the global in everyday European lives In: Recchi, Ettore (Ed.): The Europeanisation of Everyday Life: Cross-Border Practices and Transnational Identifications among EU and Third-Country Citizens – Final Report. 2014. – P. 138-168.
- Kolind F. Dynamics in European Identity Formation / Frederic Kolind // Master's Thesis. – Roskilde Universitet, 2014. – 63 pp.
- The concept of "imperial federalism" in the service of european integration: history and contemporaneity / І. Yakovyuk, M. Okladnaya, O. Tragniuk, S. Shestopal, B. Hrybovskiy // National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Heral. – 2018. – № 2. – P. 214–222.
- Zick A. Intolerance, prejudice and discrimination – a european report / A. Zick, B. Küpper, A. Hövermann. – Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011. – 189 p.
- Болнар Г. Від “колективної пам’яті” до “пам’яті груп” та постпам’яті: до питання розвитку і сучасних викликів у студіях пам’яті. Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / голов. ред. Микола Литвин; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. Львів, 2020. Вип. 13. С. 257–288. <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=455>
- Іванова А. «Пам’яттєве законодавство» в Україні як сучасний феномен: загальні підходи, передумови виникнення. *Правова держава* – 2022. Випуск 33 <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2022-33-41-53>
- Осланд О., Дейнеко О., Філіппова О., Сабіне Кропп 2022. Реформи і соціальна згуртованість у прикордонних регіонах України в оцінках громадян // *Ідеологія і політика* № 3(22), 2022 – с.191-220 <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2019-21-02>
- Серватюк В.М., Яблонський І.М. Теоретико-методологічні підходи до розуміння державного кордону та його захисту. *Честь і закон*. № 1 (84). 2023. С.55- 62. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/1/84/276814>
- Філіппова О., Дейнеко О. Політика ідентичності в прикордонних регіонах України. *Ideology and politics journal*. № 3(22), 2022 171 <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2023/04/8.-Filippova-Dejneko.pdf>
- Фукуяма Ф. Проти політики ідентичності. Незалежний культурологічний часопис <І>.

- 2019 <http://www.ji-magazine.lviv.ua/2019/fukuyama-proty-polityky-identychnosti.htm>
- Aasland, A., Filippova, O., Deineko, O., Zaporozhchenko, R. 2021. “Decentralisation, social cohesion and ethnocultural diversity in Ukraine’s border regions.” In: In The Accommodation of Regional and Ethno-cultural Diversity in Ukraine edited by A. Aadne and S. Kropp, 143–170. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80971-3_6
 - Bennetta, Jules-Rosette. 2000. “Identity Discourses and Diasporic Aesthetics in Black Paris: Community Formation and the Translation of Culture.” *Diaspora*9(1):39-58.
 - *Borderless Worlds for Whom? Ethics, Moralities and Mobilities*. Edited by Anssi Paasi, Eeva-Kaisa Prokkola, Jarkko Saarinen, Kaj Zimmerbauer – Routledge. 2018
 - Filippova Olga. *Re-conceptualisations of Borders in Post-Soviet Ukraine: Between EU Regulations, the Soviet Legacy and Internal Political Strife. / Migration, Borders and Regional Stability in the EU’s Eastern Neighbourhood*. Eds b y Ilkka Liikanen, James W. Scott and Tiina Sotkasiira. London: Routledge – 2016- p.69-83.
 - Filippova, O. and Deineko, O. 2021. “The politics of identity in Ukrainian border regions.” In *The Accommodation of Regional and Ethno-cultural Diversity in Ukraine* edited by A. Aadne and S. Kropp, 211–236. Cham: Springer https://doi.org/10.1007/978-3-030-80971-3_8
 - Houtum, van H. & Bueno Lacy, R. (2015) *The EU’s self-threatening border regime*. *The Broker Online* 26.11.2015. <http://www.thebrokeronline.eu/Blogs/Inclusive-Economy- Europe/The-EU-s-self-threatening-border-regime>.
 - Ilkka Liikanen. *Building Regional Stability through Cross-Border Co-operation: Changing Spatial Imaginary and Sovereignty Concepts of EU Neighbourhood Policies / Migration, Borders and Regional Stability in the EU’s Eastern Neighbourhood*. Eds b y Ilkka Liikanen, James W. Scott and Tiina Sotkasiira. London: Routledge – 2016 - p. 18-35.
 - James W Scott. *Globalization and border studies / Handbook on the Geographies of Globalization*. Edward Elgar Publishing – 2018 – p. 62–82.
 - Laine J. Scott J.W. *Ontological (in)security. The EU’s bordering dilemma and neighbourhood / Borderless Worlds for Whom? Ethics, Moralities and Mobilities* Edited by Anssi Paasi, Eeva-Kaisa Prokkola, Jarkko Saarinen, Kaj Zimmerbauer – Routledge. 2018 - p. 184-196.
 - *Migration, Borders and Regional Stability in the EU’s Eastern Neighbourhood*. Eds b y Ilkka Liikanen, James W. Scott and Tiina Sotkasiira. London: Routledge – 2016.
 - *Post-Cold War Borders Reframing Political Space in Eastern Europe*. Edited By Jussi Laine, Ilkka Liikanen, James W. Scott – Routledge. 2018.
 - Scott J. *Hungarian Border Politics as an Anti-Politics of the European Union // Geopolitics – 2018 – p. 1-20*.
 - Vaara, E., Tienari, J., & Koveshnikov, A. (2021). *From Cultural Differences To Identity Politics: A Critical Discursive Approach To National Identity in Multinational Corporations*. *Journal of Management Studies*, 58(8) 2052-2081
https://acris.aalto.fi/ws/portalfiles/portal/76916286/J_Management_Studies_2019_Vaara_From_Cultural_Differences_to_Identity_Politics_A_Critical_Discursive_Approach_to.pdf

Допоміжна література

Веб-представництва Європейських партій:

- European Peoples Party (Christian Democrats) – <http://www.eppgroup.eu>.
- The Alliance of European Conservatives and Reformists (ECR) <http://ecrgroup.eu>.
- The Alliance of Liberals and Democrats for Europe (ALDE) – <http://www.alde.eu/en/>.
- Europe for Freedom and Direct Democracy [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.efdgroupp.eu>.
- Nordic Green Left (GUE/NGL) – <http://www.guengl.eu>.
- The Greens/European Free Alliance [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.greens-efa.eu>. – Title from the screen.
- Group of Progressive Alliance of Socialists and Democrats S&D – Режим доступу: <http://www.socialistsanddemocrats.eu>.

- Веб-сторінка Європейської громадянської ініціативи – European Citizens’ Initiative Official Register – <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome>
- Он-лайн портал європейських новин (укр.) – <http://ua.euronews.com>
- The Center for European Policy Studies – <http://www.ceps.be>
- ENERPI (European Network of Economic Policy Research Institutes) – <http://www.enepri.eu>
- EPIN (European Policy Institutes Network) – <http://www.epin.org>
- Institute for European Studies – <http://www.ies.be>
- Eurostat (The statistical office of the European Union) – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Eurobarometer (the Public Opinion Analysis sector of the European Commission) – <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/>
- European Social Survey – <http://www.europeansocialsurvey.org/>

Інформаційні ресурси

- Офіційний веб-сайт Європейського Союзу – <http://europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Європейської Ради – <http://www.european-council.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Ради ЄС – <http://www.consilium.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Президентства Нідерландів у Раді Європи – <http://english.eu2016.nl/eu-presidency>
- Офіційний веб-сайт Європейської Комісії – <http://ec.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Європейського Парламенту – <http://www.europarl.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Суду Європейського Союзу – <http://curia.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Суду Аудиторів – <http://www.eca.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Соціально-Економічного Комітету ЄС – <http://www.eesc.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Комітету Регіонів – <http://cor.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Представництва ЄС в Україні – <http://eeas.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Європейської Служби Зовнішньої Діяльності – <http://eeas.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Інформаційного Центру Сусідства ЄС – <http://www.enpi-info.eu>
- Online Resource Guide to EU Foreign Policy – <http://www.eufp.eu>
- Офіційний веб-сайт Європейського Омбудсмена – <http://www.ombudsman.europa.eu>
- Офіційний веб-сайт Європолу – <https://www.europol.europa.eu>
- Інтернет-портал законодавства ЄС – <http://eur-lex.europa.eu>
- The European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) – <http://fra.europa.eu/en>